

УДК [356.35:378.6] (043.3)

Олена Федоренко

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки та психології,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Харків, Україна
ORCID ID 0000-0003-4948-9524
fei090771@gmail.com,

Костянтин Радченко

кандидат педагогічних наук,
Хмельницький обласний військовий комісар,
м. Хмельницький, Україна
ORCID ID 0000-0002-1279-9126
2rakosta300881@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ДОСВІДУ ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВИХ ЮРИСТІВ НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

Стаття присвячена проблемі формування професійної компетентності у майбутніх юристів військових підрозділів. У статті конкретизовано сутність феномену “професійна компетентність майбутніх військових юристів” і визначено його як цілісне, складне особистісне утворення, інтегративну якість особистості, яка поєднує володіння майбутнім фахівцем системою знань, умінь та навичок військово-юридичного спрямування, сформованість професійно важливих якостей особистості юриста, що забезпечують ефективне виконання професійних функцій з метою дотримання

й захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави в умовах мирного та воєнного часу. У структурі феномену виокремлено загальнопрофесійну, особистісну, комунікативну, фахову та військово-спеціальну складові цього феномену, надано їх характеристику.

Визначено змістові компоненти професійної компетентності майбутнього військового юриста: знаннево-термінологічний (охоплює загальнопрофесійну складову компетентності); професійно-особистісний (поєднує особистісну, комунікативну складові, а також мотивацію до професійної діяльності); професійно-операційний (включає фахові та військово-спеціальні складові компетентності). У статті представлено алгоритм проведення різних типів занять, спрямований на відпрацювання практичних дій, умінь, навичок при вивченні дисциплін циклу професійної підготовки: сприйняття студентом нової інформації (зразків дій, прийомів); усвідомлення й фіксація нової інформації; ознайомлення зі сферою (ситуаціями) її застосування та прикладами використання; оволодіння практичними діями, прийомами самостійного застосування знань; самостійне застосування дій у різних ситуаціях (набуття досвіду практичної діяльності).

Розкрито дидактичні можливості супроводження виробничої (юридичної) практики та військового стажування студентів задля набуття майбутніми військовими юристами досвіду практичної діяльності під час їх проходження.

Ключові слова: професійна компетентність; складові професійної компетентності; компетентнісний підхід; алгоритм проведення занять; військові юристи; студенти.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Аналіз сучасних тенденцій у галузі вищої професійної юридичної освіти засвідчує зростання вимог до рівня підготовки майбутніх військових юристів. Згідно з новою освітньою парадигмою майбутній військовий юрист повинен володіти фундаментальними знаннями, професійними уміннями і навичками діяльності свого профілю, досвідом творчої діяльності при вирішенні професійних завдань як в умовах мирного, так і воєнного часу, тобто

він повинен бути професійно компетентним. У нормативних документах, зокрема наказі Міністерства оборони України від 25.04.2016 № 216 “Про вдосконалення підготовки офіцерських кадрів тактичного рівня та сержантського (старшинського) складу у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів” підкреслюється необхідність зосередити головні зусилля під час підготовки військових фахівців на якісному формуванні військово-професійних здібностей майбутніх офіцерів, їх практичній підготовці до виконання обов’язків на посадах [4]. Ураховуючи пріоритетність цього завдання, важливо забезпечити його вирішення засобами професійної підготовки, зокрема побудованої на засадах компетентнісного підходу.

Компетентнісна парадигма в європейській системі освіти поступово посіла одне з провідних місць і відкрила нові методологічні шляхи для якісного вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців. Для європейських країн характерне компетентнісне навчання у галузі професійної освіти, яке зорієнтоване на результат, тобто на те, що молодший спеціаліст буде здатний виконувати після закінчення навчання [1], [2], [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання професійної підготовки майбутніх юристів у закладах вищої освіти та проблеми формування у них різних професійних компетентностей висвітлено в дослідженнях психологів, педагогів, юристів І. Амінова, М. Ануфрієва, Н. Аргани, О. Бандурки, В. Васильєва, В. Вдовюка, О. В’юшина, О. Губаревої, С. Гусарева, В. Єнгаличова, М. Єнікеєва, В. Журавського, Л. Карамушки, В. Клименка, В. Костенка, М. Костицького, В. Моляко, В. Опришка, О. Ратінова, В. Романова, О. Скакун, В. Смірнова, О. Столяренка, В. Чуфаровського, Л. Філонова, Ю. Швалба, Ю. Шемшученка.

Мета статті – розглянути і визначити особливості побудови освітнього процесу задля формування у майбутніх військових юристів досвіду практичної діяльності як в умовах мирного, так і воєнного часу.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Фахова підготовка майбутніх юристів для військової галузі за профілем “Військова юстиція” побудована на засадах компетент-

нісного підходу, має бути спрямована на формування їхньої професійної компетентності, а саме: а) на практичну діяльність, формування і розвиток у студентів умінь і навичок як під час проведення практичних занять, так і під час проходження військово-юридичної практики та військового стажування, що сприяє набуттю досвіду використання знань; б) поєднання теоретичного і практичного компонентів шляхом розширення змісту підготовки, надання йому більш практичної спрямованості, а також залучення студентів до вирішення завдань і ситуацій професійного характеру під час аудиторних занять (практичних, тактичних, тактико-спеціальних та ін.); в) використання у професійній підготовці інтерактивних методів і форм проведення навчальних занять з метою застосування знань, формування професійних умінь та навичок, стимулювання інтересу і мотивації до професійної діяльності; г) організацію самостійної роботи студентів з метою відпрацювання вмінь.

На підставі аналізу змісту професійної діяльності юриста (юрисконсульта) військового підрозділу, виробничих функцій, типових задач діяльності було конкретизовано сутність поняття “професійна компетентність майбутніх військових юристів” і визначено його як цілісне, складне особистісне утворення, інтегративну якість особистості, яка поєднує володіння майбутнім фахівцем системою знань, умінь та навичок військово-юридичного спрямування, сформованість професійно важливих якостей особистості юриста, що забезпечують ефективне виконання професійних функцій з метою дотримання й захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави в умовах мирного та воєнного часу.

Ураховуючи складність поняття “професійна компетентність майбутнього військового юриста”, було виокремлено загальнопрофесійну, особистісну, комунікативну, фахову та військово-спеціальну складові даного феномену.

Загальнопрофесійна компетентність охоплює володіння професійними знаннями та юридичною термінологією; знаннями з різних галузей права (конституційного, цивільного, трудового, кримінального тощо); володіння методами, прийомами й засобами юридичної тех-

ніки; знання стандартів і структури юридичної професії; знання основ юридичної деонтології.

Особистісна складова професійної компетентності передбачає сформованість професійно важливих якостей: дисциплінованості й відповідальності; самостійності; наполегливості; самовладання; організованості; рішучості; ініціативності.

Комунікативна складова передбачає розвинуті комунікативні здібності, уміння і навички професійного спілкування: установлювати й підтримувати психологічний контакт; вільно володіти вербальними і невербальними засобами комунікативного впливу; розуміти невербальну поведінку співрозмовника, його психологічний стан, диференціювати його психологічні особливості; володіти культурою міжособистісного спілкування й культурою мовлення; змінювати стиль спілкування в конфліктних ситуаціях.

Фахова складова передбачає сформованість у майбутніх юристів військових підрозділів професійних умінь та навичок: працювати з нормативно-правовими актами та іншими інформаційними джерелами; застосовувати їх в професійній діяльності; застосовувати на практиці норми різних галузей права; складати різні види цивільно-процесуальних та кримінально-процесуальних документів; аналізувати й розробляти пропозиції щодо вдосконалення правової діяльності установ, підприємств, організацій; складати організаційно-розпорядчі документи; складати й оформляти претензійно-позовну документацію; здійснювати обробку вхідних, внутрішніх та вихідних документів, контроль за їх виконанням; оформляти документи для передачі в архів організації; навички реалізації та застосування норм права; уміння моделювати правові ситуації в професійній діяльності; здатність аналізувати правові проблеми та формувати правові позиції; навички консультування з правових питань; навички самостійної підготовки проектів актів правозастосування; здатність до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань у професійній діяльності.

Військово-спеціальна складова професійної компетентності вимагає сформованості військово-спеціальних умінь та навичок: надавати

консультації командуванню щодо дотримання норм міжнародного гуманітарного права під час збройного конфлікту; здатність надавати консультації командуванню щодо обрання порядку й способів знищення противника, які б не перевищували допустимий рівень застосування сили залежно від конкретної тактичної обстановки; здатність надавати консультації командуванню при застосуванні противником запальної зброї (інших видів забороненої зброї) щодо питань дотримання міжнародних конвенцій про заборонені види зброї; здатність розглядати та погоджувати бойові документи щодо виконання завдань та заходів РХБ захисту; здатність оцінювати законність списання матеріальних цінностей та бойової техніки; здатність правовими засобами зміцнювати військову дисципліну в мирний та воєнний час; здатність вивчати та враховувати індивідуально-психологічні особливості військовослужбовців у військово-юридичній діяльності; здатність оцінювати та прогнозувати морально-психологічний стан військовослужбовців; здатність особисто виконувати й застосовувати вимоги статутів Збройних Сил України в повсякденній службовій діяльності та вимагати від підлеглих дотримання законодавчих основ статутів Збройних Сил України, виконання положень статутів внутрішньої служби, гарнізонної та вартової служби, дисциплінарного та стройового статутів; здатність виконувати складні завдання у сфері фізичної культури та ставити їх іншим (підлеглим); здатність використовувати вимоги керівних документів щодо організації служби військ, застосовувати основні форми та методи роботи командира підрозділу щодо організації служби військ у підрозділі, контролю за виконанням розпорядку дня та підтриманням внутрішнього порядку; здатність приймати та обґрунтовувати управлінські рішення щодо реалізації своїх прав та обов'язків з управління підлеглими та підрозділом військової організації; здатність виконувати вимоги керівних документів, використовувати знання законодавчої бази, правових, нормативних документів для організації та здійснення процесу управління підлеглими в підрозділі; здатність надавати консультації командуванню щодо характерних особливостей небезпечних ситуацій, які виникають при веденні воєнних дій або внаслідок цих дій, а також способів захисту від них.

Ураховуючи зміст поняття, “професійна компетентність майбутнього військового юриста”, в його структурі було виокремлено такі компоненти: знаннево-термінологічний (охоплює загальнопрофесійну складову компетентності); професійно-особистісний (поєднує особистісну, комунікативну складові, а також мотивацію до професійної діяльності); професійно-операційний (включає фахові та військово-спеціальні складові компетентності).

Важливо підкреслити, що професійну компетентність як особистісний феномен юриста необхідно формувати ще під час здобуття освіти.

Відповідно до наказу Міністерства оборони України від 20.07.2015 № 346 “Про затвердження Положення про особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів України” [5] освітній процес – це інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої військової освіти і науки, що проводиться у вищих військових закладах освіти через систему науково-методичних, педагогічних, навчально-виховних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження й використання знань, умінь та інших компетентностей в осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості.

Освітній процес у вищому військовому навчальному закладі повинен забезпечувати можливість набуття майбутніми юристами загальних та професійних компетентностей у гуманітарній, соціальній, науково-природничій, технічній та військовій галузях, отримання досвіду практичної діяльності як в умовах мирного, так і воєнного часу.

Беручи до уваги таку особливість професійної діяльності військових юристів, як виконання певних юридичних дій у чітко встановленій послідовності, вважаємо доцільним використовувати алгоритмізацію процесу навчання, а саме поетапного набуття практичних умінь та навичок. Алгоритмізація сприяє оволодінню студентами чіткими алгоритмами (послідовностями дій) для розв’язання певних типів задач та ситуацій з метою запобігання виникнення помилок. Застосування алгоритму дозволяє правильно вирішити поставлене завдання (або ситуацію), набути досвіду розв’язання певних типів завдань.

Для забезпечення спрямованості освітнього процесу на набуття майбутніми військовими юристами досвіду практичної діяльності був розроблений алгоритм викладання різних типів занять, спрямований на відпрацювання практичних дій, умінь, навичок при вивченні дисциплін циклу професійної підготовки: 1) сприйняття студентом нової інформації (зразків дій, прийомів); 2) усвідомлення й фіксація нової інформації; 3) ознайомлення зі сферою (ситуаціями) її застосування та прикладами використання; 4) оволодіння практичними діями, прийомами самостійного застосування знань; 5) самостійне застосування дій у різних ситуаціях (набуття досвіду практичної діяльності).

Запропонований нами алгоритм може бути використаний при проведенні практичних, тактичних, тактико-спеціальних та ін. навчальних занять з дисциплін циклу військово-професійної підготовки: “Військова педагогіка та психологія”, “Загальна тактика”, “Військова топографія”, “Бойова система виживання воїнів (у тому числі військово-медична допомога)” та навчальних дисциплін професійно-спеціальної підготовки: “Правова робота у Збройних Силах України”, “Практикум зі складання процесуальних документів у цивільних справах”, “Практикум зі складання процесуальних документів у кримінальному провадженні” [6].

З метою забезпечення спрямованості освітнього процесу на набуття майбутніми військовими юристами досвіду практичної діяльності здійснювалось педагогічне супроводження виробничої (юридичної) практики та військового стажування студентів.

Проходження виробничої (юридичної) практики спрямоване на формування вмінь та навичок практичної роботи, необхідних для самостійного здійснення юридичної діяльності, прийняття професійно виважених рішень. Під час проходження цього виду практики студенти знайомляться з особливостями професійної діяльності юристів в організаціях різного типу (установах, підприємствах, судах, прокуратурі, відділах внутрішніх справ тощо); відпрацьовують практичні вміння та навички, необхідні для самостійного здійснення юридичної діяльності, розвивають і вдосконалюють навички ведення юридичної документації; застосовують на практиці знання, отримані під час тео-

ретичного навчання; розвивають уміння самостійно приймати рішення й творчо підходити до виконання завдань; набувають умінь планувати та організувати робочий час, працювати в колективі.

Після проходження виробничої (юридичної) практики студенти повинні вміти: відбирати, систематизувати, опрацювати й використовувати необхідну правову та управлінську інформацію, вільно користуватися інформаційними базами; складати проекти документів, здійснювати їх облік і зберігання; погоджувати та візувати розроблені документи; здійснювати прийом та юридичне консультування; працювати зі скаргами та пропозиціями громадян; формулювати виважені пропозиції (або їх проекти) щодо вдосконалення діяльності організації тощо.

Програма виробничої (юридичної) практики містить реалізацію таких загальних позицій: вивчення структури відомства; вивчення функціональних обов'язків посадової особи – керівника практики, ознайомлення з робочим місцем; вивчення режиму роботи установи; ознайомлення за згодою посадової особи з документами й матеріалами, які перебувають у провадженні; ознайомлення з порядком підготовки й здійснення претензійно-позовної роботи; вивчення нормативних та інструктивних документів, які стосуються діяльності установи та конкретної посадової особи; виконання окремих посадових функцій та професійних доручень; самостійна розробка змісту ділових паперів; виконання індивідуальних завдань керівника практики; розробка пропозицій щодо вдосконалення роботи підрозділу, юридичного обслуговування відповідної служби тощо.

Військове стажування майбутніх військових юристів є важливою складовою освітнього процесу й здійснюється з метою набуття та вдосконалення ними практичних навичок під час виконання посадових обов'язків юрисконсульта військової частини, військової установи та закладу, поглиблення та закріплення набутих знань, умінь і навичок, ознайомлення з особливостями практичної діяльності юрисконсульта в мирний, особливий період та у воєнний час, виконання завдань з усебічного забезпечення життєдіяльності військ та військових формувань, створених відповідно до законів України.

Основними завданнями військового стажування є такі: поглиблення та закріплення теоретичних знань, отриманих у процесі навчання; ознайомлення з практикою роботи юрисконсульта військової частини щодо забезпечення законності при здійсненні управлінської, адміністративно-господарської діяльності у військовій частині; набуття необхідних умінь та практичних навичок при виконанні посадових обов'язків юрисконсульта військової частини; вивчення організації військової частини, складу та завдань підрозділів і служб; ознайомлення з порядком забезпечення військової частини озброєнням, військовою технікою та майном, продуктами харчування та з особливостями фінансового забезпечення; вивчення організації та ведення договірної, претензійної, реклаमाційної та позовної роботи; ознайомлення з організацією діловодства та службового листування у військовій частині, роботою зі скаргами, заявами військовослужбовців та членів їхніх сімей, працівників і службовців Збройних Сил України, громадян; ознайомлення з організацією життя та побуту особового складу; набуття практичних навичок в організації та проведенні заходів з військового, морального, правового та культурного виховання військовослужбовців у частинах і підрозділах.

Проходження військового стажування було спрямоване на формування й розвиток особистісної, комунікативної, фахової та військово-спеціальної компетентностей, а також професійної мотивації майбутніх військових юристів. З цією метою вони виконували такі завдання: знайомилися з практикою роботи юрисконсульта військової частини щодо забезпечення законності при здійсненні управлінської, адміністративно-господарської діяльності у військовій частині; виконували посадові обов'язки юрисконсульта військової частини; вивчали організацію військової частини, склад та завдання підрозділів і служб; вивчали порядок забезпечення військової частини озброєнням, військовою технікою та майном, продуктами харчування та особливості фінансового забезпечення; ознайомлювалися із організацією та веденням договірної, претензійної, рекламаційної та позовної роботи; вивчали організацію діловодства та службового листування у військовій частині, роботу зі скаргами, заявами військовослужбовців та членів їхніх сімей, працівників і служ-

бовців Збройних Сил України, громадян; знайомилися з плануванням роботи юрисконсульта, брали участь у підготовці плану; здійснювали юридичний контроль проектів наказів командира військової частини, інших актів військового управління під керівництвом юрисконсульта; брали участь у підготовці проектів актів військового управління, які було розроблено у військовій частині; брали участь у роботі з упорядкування та систематизації наказів і директив органів військового управління; проводили 2–3 консультації, готували висновки, довідки з правових питань, які виникають в діяльності військового підрозділу за дорученням юрисконсульта військової частини; вивчали практику дотримання законності в реалізації прав трудового колективу, складали проекти колективного договору, трудового договору, трудового договору у формі контракту; планували проведення заходів за протестами та поданнями прокуратури, окремими ухвалами суду, рішеннями, постановами, ухвалами арбітражного суду, відповідними документами правоохоронних і контролюючих органів та готували проекти відповідей (повідомлень) до зазначених установ за дорученням юрисконсульта військової частини; вивчали практику роботи з розгляду заяв, скарг і пропозицій військовослужбовців, членів їх сімей, працівників і службовців Збройних Сил України відповідно до чинного законодавства; проводили роботу, пов'язану з підвищенням рівня правових знань військовослужбовців, їхньої інформованості щодо чинного законодавства.

З метою цілеспрямованого формування професійної компетентності (загальнопрофесійної, особистісної та військово-спеціальної складових) майбутніх військових юристів під час проходження військового стажування кожному студенту було необхідно: 1) розробити й провести захід професійного спрямування (наприклад, надати правову консультацію, провести бесіду з питань соціального та правового захисту військовослужбовців, скласти позов тощо); 2) здійснити аналіз юридичного забезпечення військово-адміністративної (або господарської, соціальної) діяльності у військовій частині; 3) узяти участь у підготовці наказів (або підготувати проект наказу) командира військової частини або інших актів військового управління; 4) надати практичну допомогу командирі військової частини, іншим

посадовим особам у підтриманні високого рівня військової дисципліни й належної організації служби військ; 5) підготувати бесіду з правового виховання та взяти участь у проведенні відповідного заходу із військовослужбовцями.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, військове стажування дає змогу глибше зануритися в зміст і технологію майбутньої професійної діяльності, дозволяє поглибити професійні знання й сформувати професійні вміння відповідно до фаху.

Перспективним напрямом подальших досліджень є забезпечення міждисциплінарних зв'язків та практичної орієнтованості навчальних дисциплін на формування професійної компетентності майбутніх військових юристів для виконання обов'язків як у мирний, так і воєнний час.

Список використаної літератури

1. Про вдосконалення підготовки офіцерських кадрів тактичного рівня та сержантського (старшинського) складу у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів : наказ Міністерства оборони України від 25.04.2016 № 216. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS27590>
2. Байденко В. И., Зантворт ван Дж. Модернизация профессионального образования: современный этап. Москва : Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов, 2003. 674 с.
3. Бермус А. Б. Проблемы и перспективы реализации компетентностного подхода в образовании. Интернет-журнал "Эйдос". 2005. 10 сентября. <http://www.eidos.ru/journal/2005/0910-12.htm>
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. *Бібліотека з освітньої політики* / за заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. 189 с.
5. Про затвердження Положення про особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів України : наказ М-ва оборони України від 20.07.2015 № 346. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1126-15>

6. Радченко К. М. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх військових юристів у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків : УІПА, 2018. 336 с.

Fedorenko O., Radchenko K. Developing practical experience of future military lawyers based on the competence approach

The article is devoted to the problem of developing professional competence of future lawyers in military units. The article specifies the essence of the phenomenon of “professional competence of future military lawyers” and defines it as holistic, complex personality construct and integrative quality of personality. It combines the possession of knowledge and skills in military law directions, formation of professionally important personal qualities of a lawyer that provide effective performance of professional functions to preserve and protect the rights and freedoms of the person, interests of society and the state in peacetime and wartime. The structure of the phenomenon identifies the general professional, personal, communicative and special military components of this phenomenon as well as their characteristics.

The content components of professional competence of a future military lawyer are the following: knowledge-terminological (covers general professional components of competence); professional-personal (combines personal and communicative components as well as motivation for professional activity); professional-operational (includes professional and military-special components of competence).

The article presents an algorithm for conducting various types of classes aimed at working out practical actions, knowledge, and skills in the study of disciplines of the professional training cycle. They are the student’s perception of new information (samples of actions, techniques); recognition and fixation of new information; familiarization with the scope (situations) of its application and examples of use; mastering practical actions, techniques for self-application of knowledge; independent application of actions in different situations (gaining practical experience).

The didactic possibilities of supporting on-the-job (legal) practice and military training of students for the acquisition of practical experience by future military lawyers during their internship are revealed.

Key words: professional competence; components of professional competence; competence approach; training algorithm; military lawyers; students.

References

1. Pro vdoskonalennya pidgotovki oficers'kih kadriv taktichnogo rivnya ta serzhants'kogo (starshins'kogo) skladu u vishchih vijs'kovih navchal'nih zakladah ta vijs'kovih navchal'nih pidrozdilakh vishchih navchal'nih zakladiv. [On improvement of preparing officers of tactical level and sergeants in higher educational establishments and military studying units of higher educational establishments]. Order of Ministry of Defence of Ukraine as of 25.04.2016 #216. <https://ips.ligazakon.net/document/MUS27590> [in Ukrainian]
2. Baidenko V. I., Zantwort van G. (2003). *Modernizaciya professional'no-go obrazovaniya: sovremennyj etap* [Modernizaion of professionsl education: modern stage]. Moscow. [in Russian]
3. Bermus A. B. (2005) *Problemy i perspektivy realizacii kompetentnost-nogo podhoda v obrazovanii* [Problems and perspectives of realization of the competent approach in education]. *Internet-zhurnal "Ejdos"* Online journal "Eidos". <http://www.eidos.ru/journal/2005/0910-12.htm> [in Russian]
4. Kompetentnicnij pidxid u suchasnij osviti: svitovij dosvid ta ukpains'ki pepspektyvi: Biblioteka z osvitnoi polityky. [Competent approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives: Library of educational policy]. (2004). Kyiv. [in Ukrainian]
5. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro osoblivosti organizacii osvithogo procesu u vishchih vijs'kovih navchal'nih zakladah Ministerstva oboroni Ukraїni ta vijs'kovih navchal'nih pidrozdilakh vishchih navchal'nih zakladiv Ukraїni. [On approving the provision about peculiarities of organizing educational process in higher educational establishments of Ministry of Defence of Ukraine military studying units of higher educational establishments]. Order of Ministry of Defence of Ukraine as of 20.07.2015 #346. <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1126-15> [in Ukrainian]
6. Radchenko K. M. Pedahohichni umovy formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh viiskovykh yurystiv u protsesi fakhovoi pidhotovky : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Kharkiv : UIPA, 2018. 336 s. [in Ukrainian]